

БОГАТ, БЕДЕН

Irwin Shaw

Rich Man, Poor Man, 1970.

© Ваня Томова, *превод от английски*

© Дамян Дамянов, *художник на корицата*

© Сиела Норма Ад

София 2015

ISBN: 978-954-28-1707-9

ЪРУИН
ШОУ
Irwin Shaw
БОГАТ,
БЕДЕН

Превод от английски Ваня Томова

ЧАСТ ПЪРВА

ГЛАВА ПЪРВА

1945

1

Мистър Донъли, треньорът по лека атлетика, разпусна рано отбора, защото бащата на Хенри Фулър дойде на училищното игрище да каже на Хенри, че току-що е пристигнала телеграма от Вашингтон, в която се съобщава, че братът на Хенри е загинал в едно сражение в Германия. Хенри беше най-добрият по тласкане на гюлле. Мистър Донъли изчака Хенри да се преоблече и да тръгне с баща си, след което събра със свирката целия отбор и каза, че всички могат да си вървят вкъщи – в знак на почит.

Отборът по бейзбол тренираше на поляната и тъй като на никого от играчите брат му не беше загинал този ден, мачът продължи.

Рудолф Джордах (най-добро постижение на двеста метра бягане с препятствия) отиде в съблекалнята и взе душ, макар да не беше тичал толкова много, че да се изпоти. Вкъщи никога нямаха достатъчно топла вода и той използваше всеки удобен случай да се изкъпе в училище. Гимназията беше построена в 1927 година, когато всички имаха пари – банята беше просторна и от душовете течеше в изобилие топла вода. Имаше даже и плувен басейн. Обикновено след тренировка Рудолф плуваше, но днес, от уважение, не влезе в басейна.

В съблекалнята момчетата говореха тихо и не се шегуваха като друг път. Смайли, капитанът на отбора, се качи на пейката и каза, че ако се прави панихида за брата на Хенри, всички трябва да дадат пари, за да

купят венец. Според него по петдесет цента на човек щяло да бъде достатъчно. По лицата на момчетата веднага пролича кой може да отдели петдесет цента и кой – не. Рудолф не можеше, но съзнателно си даде вид, че може. С най-голяма готовност се съгласиха онези момчета, чиито родители ги водеха през есента в Ню Йорк, за да им купят дрехи за цялата учебна година. На Рудолф му купуваха дрехи тук, в Порт Филип, от универсалния магазин на Бърстайн.

Въпреки това обаче той се обличаше спретнато – риза с връзка, пуловер под коженото яке и кафяви панталони от един стар костюм, чието сако отдавна се беше протрило на лактите. Хенри Фулър беше от момчетата, които купуваха дрехите си от Ню Йорк, но Рудолф знаеше, че днес Хенри не изпитва никакво удоволствие от този факт.

Рудолф излезе бързо от съблекалнята, защото не искаше да се прибира към вкъщи с някой от съучениците си и да приказва за брата на Хенри Фулър. Той не обичаше Хенри, смяташе го за доста тъп, каквито навярно са всички тежкоатлети, и предпочиташе да не се преструва, че особено много му съчувства.

Училището се намирало в един жилищен квартал на североизток от търговския център и беше заобиколено от малки къщи близнаци, построени по едно и също време с училището, когато градът се бе разраствал. Първоначално къщите били съвсем еднакви, но с годините техните собственици започнали да боядисват первазите и вратите в различни цветове, а някои от тях в отчаяния си стремеж към разнообразие бяха прибавили и по един еркереен прозорец или балкон.

С учебниците си под мишница, Рудолф крачеше по разбития тротоар. Беше ранна пролет, духаше вятър, но не беше много студено; след леката тренировка и кратките занимания настроението му беше бодро и празнично. Повечето от дърветата вече се разлистваха. Училището беше построено на хълм и оттам се виждаха Хъдсън, която изглеждаше все още мразовита и мрачна, и островърхите кули на църквите в града; на юг в далечината се издигаше коминът на завода за тухли и керемиди на Бойлан, където работеше сестра му Гретхен, а покрай реката се виеха релсите на железопътната линия „Ню Йорк Сентръл“. Порт Филип не беше красив град – както някога с големите си бели къщи в колониален стил, редуващи се със солидни каменни сгради, напомнящи за епохата на Виктория. С икономическия разцвет през двадесетте години в града бяха нахлули много нови хора – работници, чиито тесни и мрачни жилища се

бяха пръснали из всички квартали. След това кризата беше оставила почти всички без работа, а паянтовите къщи бяха занемарени и майката на Рудолф се възмушаваше, че целият град се бил превърнал в един бордей. Това не беше съвсем вярно. В северната част на града все още имаше широки улици и много хубави, добре поддържани големи къщи. Дори и в западните квартали имаше големи къщи – хората бяха отказали да ги напуснат и те изглеждаха все още представителни сред просторните морави и старите дървета.

През войната Порт Филип отново се замогна – заводът за тухли и керемиди и циментовият завод заработиха с пълен капацитет, а работилницата за щавене на кожи и фабриката за обувки започнаха да изпълняват поръчки за армията. Но войната продължаваше и тъй като хората имаха други грижи и не обръщаха внимание на външния вид на града, той изглеждаше по-занемарен отвсякога.

Градът изглеждаше хаотичен и безреден във ветровития слънчев следобед и Рудолф си мислеше дали някой ще даде живота си да защити или да превземе този град, както братът на Хенри Фулър беше дал своя живот за някакъв безименен град в Германия.

Той се надяваше тайно войната да продължи още две години, макар че изгледите за това нямаше. Скоро щеше да навърши седемнадесет и след още една година можеше да се запише доброволец. Виждаше се като лейтенант със сребърни нашивки, който приема поздрава на някой редник и повежда взвода в атака под картечния огън на противника. Един мъж трябва да преживее такова нещо. Жалко, че вече няма кавалерия. Би било чудесно да размахва сабя и в галоп да преследва ненавистния враг.

У дома той не смееше да спомене нищо по този въпрос. Майка му изпаднаше в хистерия, ако някой само намекнеше, че войната може би ще продължи и нейният Рудолф ще отиде войник. Знаеше, че разни момчета криеха годините си, за да постъпят в армията – разправяха се истории за петнадесетгодишни, даже за четиринадесетгодишни момчета, които служеха във флотата и които бяха получили медали, но той по никакъв начин не можеше да постъпи така с майка си.

Както обикновено, Рудолф се отклони, за да мине покрай къщата, в която живееше мис Льоно. Мис Льоно беше неговата учителка по френски. Но не можа да я види.

Продължи по Бродуей, главната улица на града, която следваше успоредно реката и се вливаше в главния път от Ню Йорк за Олбъни.

Мечтаеше да си има кола, като онези, които префучаваха с автомобилите си през града. Ако имаше кола, щеше да пътува всяка неделя до Ню Йорк. Не знаеше какво точно ще прави в Ню Йорк, но знаеше, че тогава ще може да е там.

Бродуей беше безлична дълга оживена улица с най-разнообразна смесица от магазини – месарници и сергии съжителстваха с големи магазини за дамско облекло, за евтини бижута и спортни стоки. Както обикновено, той се спря пред витрината на Армейския магазин, където бяха изложени рибарски принадлежности, както и високи обувки, панталони и ризи от дочен плат, електрически фенерчета и джобни ножчета. Загледа се в тънките и елегантни рибарски пръчки със скъпи макари. Той ловеше риба в реката, а когато се откриеше сезонът за пъстървата, ходеше и на потоците, но екипировката му беше съвсем примитивна.

Продължи по една друга къса уличка и зави наляво, за да излезе на Вандерхоф Стрийт, където живееше. Вандерхоф Стрийт беше успоредна на Бродуей и сякаш се опитваше да ѝ съперничи, но несполучливо – също като някой бедняк с провиснал костюм и охлузени обувки, който си дава вид, че е пристигнал с кадилак. Магазините бяха малки, а стоките по витрините прашни, сякаш собствениците наистина знаеха, че те никому не са нужни. Витрините на някои магазини стояха заковани с дъски от 1930 или 1931 година. Когато преди войната подменяха тръбите за канализацията, строителната организация отсече всички дървета, които хвърляха сянка по тротоарите, и след това никой не се погрижи да засади нови. Вандерхоф Стрийт беше дълга и колкото повече Рудолф приближаваше дома си, тя ставаше все по-сиромашка, сякаш самото движение на юг означаваше някакъв духовен упадък.

Майка му стоеше зад щанда в хлебарницата с шал на раменете, защото винаги ѝ беше студено. Сградата беше ъглова и майка му все се оплакваше, че заради двете големи стъклени витрини магазинът не може да се затопли. Тя тъкмо слагаше дузина кифли в книжна кесия на едно малко момиченце. На витрината имаше изложени торти и плодови пити, но те не бяха приготвени в мазето под хлебарницата. Когато войната започна, баща му, който печеше сладкишите, реши, че не си струва да хвърля толкова труд, и сега всяка сутрин пред хлебарницата спираше един камион на хлебозавода и доставяше тортите и плодовите пити, а Аксел печеше само хляба и кифлите. Когато сладкишите се задържаха по три дни на витрината, баща му ги качваше горе, за да ги изяде семейството.

Рудолф влезе и целуна майка си, а тя го погали по бузата. Винаги изглеждаше уморена и винаги малко си присвиваше очите, защото пушеше цигара след цигара и димът дразнеше очите ѝ.

– Защо толкова рано? – попита тя.

– Съкратиха тренировката – отговори той. Не обясни защо. – Аз ще остана в магазина. Ти се качи горе.

– Благодаря – каза тя. – Милият ми Руди – и пак го целуна.

Беше много нежна с него. На Рудолф му се искаше майка му да целува понякога и брат му и сестра му, но тя никога не го правеше. Той никога не я беше виждал да целува баща му.

– Ще отида да приготвя вечерята – каза тя. Баща му беше поел пазаруването, защото смяташе, че жена му е разточителна и не умее да прави разлика между хубавото и лошото, но тя готвеше.

Майка му излезе от магазина. В хлебарницата нямаше врата, която да я свързва с коридора и стълбите, които водеха към горните два етажа, където живееха; той видя как майка му мина край витрината, сякаш оградена в рамка от сладкиши, разтреперана от вятъра, който я облъхна. Трудно му беше да си представи, че едва бе надхвърлила четиридесетте. Косата ѝ сивееше и тя влачеше краката си като стара жена.

Той извади книга и зачете. Напливът в магазина щеше да започне чак след около час. Четеше речта на Бърк* „За помиряване с колониите“, която му трябваше за часа по английски. Звучеше така убедително, че човек се чудеше как тези уж толкова умни мъже в Парламента не са се съгласили с него. Какво ли щеше да стане с Америка, ако бяха послушали Бърк? Щеше ли да има графове, херцози и замъци? На него му се искаше да има. Сър Рудолф Джордах, полковник от кралската гвардия в Порт Филип.

Влезе един работник италианец и поиска бял хляб. Рудолф остави Бърк и го обслужи.

Семейството се хранеше в кухнята. Събираха се заедно само на вечеря заради работното време на бащата. Тази вечер имаха агнешко задушено. Въпреки купонната система у тях винаги имаше месо в изобилие, защото бащата на Рудолф беше приятел с месаря, мистър Хаас, който не му искаше купони, тъй като също беше германец. На Рудолф му беше неудобно да яде агнешко, купено на черна борса в деня, когато Хенри

* Едмънд Бърк (1729–1797) – английски държавник, автор на политически и философски произведения. – Б. пр.

Фулър бе научил, че брат му е убит, но просто поиска да му сипят по-малко месо и повече картофи и моркови, защото не можеше да говори с баща си за такива деликатни неща.

Брат му Томас, единственият русокос в семейството освен майката, която вече не можеше да мине за руса, изглежда, не се вълнуваше от нищо и гълташе лакомо вечерята си. Томас беше една година по-малък от Рудолф, но не му отстъпваше на височина и беше много по-набит от брат си. Гретхен, по-голямата сестра на Рудолф, никога не ядеше много, защото се страхуваше да не напълнее. Майка му почти не се докосваше до храната. Баща му, едър мъж по риза, поглъщаше огромни количества, като от време на време изтриваше с опакото на ръката гъстите си черни мустаци.

Гретхен не дочака десерта – черешовия сладкиш от преди три дни, – защото бързаше за военната болница, която беше извън града; тя работеше там доброволно като болногледачка пет вечери в седмицата. Когато стана от масата, баща ѝ се пошегува, както обикновено.

– Внимавай – каза той. – Не давай на войниците много да те пипат. В нашата къща няма достатъчно място за детска стая.

– Татко – каза Гретхен укорително.

Гретхен е такова скромно, благовъзпитано, красиво момиче, мислеше си Рудолф и му ставаше неприятно, че баща му ѝ говори така. В края на краищата тя беше единственият човек в семейството, който участваше по някакъв начин във войната.

След вечеря Томас, както всеки път, също излезе. Той никога не си готвеше уроците и получаваше много слаби бележки. Макар да приближаваше шестнадесет години, беше все още в първия клас на гимназията. Не слушаше никого.

Аксел Джордах отиде във всекидневната да прочете вечерния вестник, преди да слезе долу и да започне нощния си труд. Рудолф остана в кухнята да избърше чиниите, които майка му беше измила. Ако някога се ожена, мислеше Рудолф, жена ми няма да трябва да мие чинии.

След като привършиха със съдовете, майка му извади дъската за гладене, а Рудолф се качи горе в стаята, където спеше с брат си, за да си приготви уроците. Той знаеше, че ако някога успее да се избави от необходимостта да вечеря в кухня, да слуша приказките на баща си и да бърше чинии, това ще стане само с учене и затова на всички изпити се явяваше най-добре подготвен от целия клас.

Може би, мислеше си Аксел Джордах, докато месеше тестото, трябва да сложа отрова в някоя кифла. Просто на шега. Ей така. Пада им се. Само веднъж, само една нощ. Да видим кой ще бъде късметлията.

Отпиваше уиски направо от бутилката. На сутринта шишето щеше да бъде почти празно. Ръцете му до лактите бяха в брашно, а и лицето му беше набрашнено там, където беше бърсал потта си. Цял клоун съм, мислеше той, но си нямам цирк.

Мартенската нощ нахлуваше през отворения прозорец и носеше миризмата на водорасли от реката, която му напомняше за Рейн. Но от пещта в приземното помещение беше нетърпимо горещо. Аз съм в ада, мислеше той, поддържам адския огън, за да осигуря прехраната си, да си изкарам хляба. Аз съм в ада и правя кифлички с мая.

Отиде до прозореца и пое дълбоко въздух – заякналите му от дългогодишен труд мускули се издуха под потната памучна фланелка. От размръзвалата се река на няколкостотин метра се носеше дъхът на Севера като шум от преминаваща войска – зимата изпращаше последна мразовита заплаха към двата бряга. Рейн течеше на шест хиляди километра оттук. Танкове и оръдия преминаваха по набързо издигнатите ѝ мостове. Някакъв лейтенант прекоси тичешком един мост, който не можа да се взриви. Друг лейтенант от отсрещната страна беше изправен пред военен съд и разстрелян, защото не успял да изпълни заповедта и да вдигне моста във въздуха. Армии. *Die Wacht am Rhein**. Неотдавна Чърчил я оскверни. Легендарна река. Родната река на Джордах. Лозя и русалки. Замъци. Кьолнската катедрала все още стоеше. Друго вече почти не беше останало. Джордах беше видял снимките във вестниците. Милият стар роден Кьолн. Развалини, разчиствани с булдозери, и познатата смрад на трупове, погребани под срутениите стени. Как можа това да сполети такъв хубав град? Джордах се замисли за младостта си и се изплю през прозореца по посока на другата река. Невидимата германска армия. И колко много бяха загинали? Джордах се изплю отново и облиза черните си мустаци, провиснали от двете страни на устата му. Да благослови бог Америка. Той беше убил човек, за да дойде тук. Пое дълбоко за последен път речния въздух и куцайки, се върна към пещта.

На витрината над магазина беше изписана фирмата му. Преди двадесет години надписът гласеше: „ХЛЕБАРНИЦА, собственик А. Джор-

* Стража на Рейн (нем.). – Б. пр.

дах“, но една зима последните две букви от „собственик“ изпаднаха и той не се погрижи да ги сложи отново. И с тях, и без тях продаваше все толкова кифли с мая.

Котката лежеше близо до пещта и го гледаше втренчено. Никой не се беше погрижил да ѝ измисли име. Държаха я, за да пази брашното от мишките и плъховете. Когато искаше да я извика, Джордах ѝ казваше: „Котко!“. И тя сигурно си мислеше, че името ѝ е Котка. Гледаше го втренчено цяла нощ, всяка нощ. Живееше от едно канче мляко на ден и от мишките и плъховете, които успяваше да улови. Джордах беше сигурен, че така, както го гледа, котката мечтае да е десет пъти по-голяма, като тигър, за да може някоя нощ да скочи отгоре му и да се наяде до насита.

Пещта се беше нагорещила достатъчно и куцайки, той отиде да метне в нея първата тава за тази нощ. Смръщи лице, когато отвори вратичката и отвътре го лъхна топлина.

3

В малката стаичка на горния етаж, където спеше с брат си, Рудолф търсеше една дума в англо-френския речник. Беше научил уроците си и сега търсеше думата „копнеж“. Беше проверил всичките ѝ синоними. Пишеше любовно писмо на френски на учителката си мис Льоно. Беше прочел „Вълшебната планина“ и макар книгата да му се стори скучна, с изключение на главата за спиритическия сеанс, силно впечатление му направи фактът, че любовните сцени са на френски; затова най-старателно си ги преведе. „Да се любиш“ на френски му звучеше изискано. Едно беше сигурно – в цялата долина на Хъдсън нямаше друго шестнадесетгодишно момче, което тази вечер да пише любовно писмо на френски.

„*Enfin* – редеше той внимателно полупечатните букви, с които беше усъвършенствал почерка си от две години насам, – *enfin, je dois vous dire, chère Madame, quand je vous vois par hasard dans les couloirs de l'école ou se promenant dans votre manteau bleu-clair dans les rues, j'ai l'envie* – тази дума му се стори най-близката до копнеж – *très profond de voyager dans le monde d'où vous êtes sortie et des visions délicieuses de flâner avec vous à mes côtés sure les boulevards de Paris, qui vient d'être libéré par les braves soldats de votre pays et le mien.*

Votre cavalier servant, Рудолф Джордах (курс по френски език, 32 б)“.

Той препрочете писмото, след това прочете и първоначалния му вариант на английски. Беше се опитал английският текст да звучи не по-лошо от френския. „И накрая трябва да Ви кажа, уважаема госпожице, че когато Ви видях случайно по коридорите на училището или Ви срещна сама на улицата, облечена в светлосиньото си палто, изпитвам дълбок копнеж да се отправя към страната, от която Вие произхождате, и да си представям прекрасната гледка как ние двамата вървим, хванати под ръка, по парижките булеварди, освободени неотдавна от смелите войници на Вашето и на моето отечество.“

Той прочете отново френския текст със задоволство. Съмнение нямаше – ако искаш да се изразяваш елегантно, трябва да пишеш на френски. Харесваше му, че мис Льоно произнася името правилно – Джордах, – меко и мелодично, а не Джордейк, както казваха някои, или Джордаш.

След това накъса със съжаление и двете писма на малки парченца. Знаеше, че никога няма да изпрати никакво писмо на мис Льоно. Беше ѝ написал досега шест писма и ги беше скъсал, защото тя щеше да си помисли, че е побъркан и може би щеше да каже на директора. А и в никакъв случай не искаше баща му и майка му, нито Гретхен или Том да намерят в стаята му любовни писма на какъвто и да е език.

Но въпреки това Рудолф продължаваше да изпитва задоволство. Писането на писма в скромната малка стаичка, на няколкостотин метра от която течеше Хъдсън, беше за него като някакво предсказание. Един ден той щеше да прави дълги пътешествия, един ден щеше да отплува по реката и да пише на чужди езици на красиви, благородни жени и писмата наистина щяха да стигат до тях.

Той стана и се погледна в малкото помътняло огледало над очуканата дъбова тоалетка. Често оглеждаше лицето си, за да открие в него чертите на мъжа, какъвто мечтаеше да бъде. Грижеше се много за външния си вид. Правата му черна коса беше винаги гладко сресана; понякога изскубваше редкия тъмен мъх между веждите си; избягваше да яде сладки неща, за да не му излизат пъпки; стремеше се да се усмихва, а не да се смее високо, но дори и усмивките му не се появяваха често. Проявяваше много консервативен вкус, когато избираше цвета на дрехите си, и се беше научил да върви така, че никога да не изглежда забързан или възбуден – движеше се с лека, плавна походка и с изправени рамене. Пилеше ноктите си и веднъж в месеца сестра му му правеше маникюр; избягваше да се бие, защото се страхуваше да не обезобрази лицето си със счулен

нос или да не загрози дългите си тънки пръсти с подути кокалчета. За да се поддържа във форма, тренираше лека атлетика. За да се наслаждава на природата и на самотата, ходеше за риба и ловеше на червей, а когато наоколо имаше хора, използваше изкуствена стръв.

„Votre cavalier servant“ – каза той срещу огледалото. Когато говореше френски, искаше да изглежда като французин, като мис Льоно, която, щом заговореше на учениците, изведнъж заприличваше на истинска французойка.

Той седна на малката жълта маса, която му служеше за бюро, и придърпа пред себе си лист хартия. Опита се да си представи как изглежда мис Льоно. Тя беше доста висока, с тесен ханш и едри, вирнати гърди и тънки, стройни крака. Ходеше на високи токове, слагаше си панделки и много червило. Отначало я нарисува с дрехите и не постигна особена прилика, успя само да предаде двете къдрици пред ушите и да очертае убедително големите ярки устни. След това се опита да си я представи без дрехи. Нарисува я гола, седнала на табуретка, как се оглежда в едно огледало. Взря се в творението си. О, ГОСПОДИ! Скъса картината с голата жена. Срамуваше се от себе си. Заслужаваше да живее над хлебарница. Ако някой долу разбере какво мисли и с какво се занимава той на горния етаж...

Започна да се съблича за лягане. Ходеше по чорапи, защото не искаше майка му, която спеше в стаята под неговата, да разбере, че още е буден. Трябваше да става всяка сутрин в пет часа да разнася хляба с една количка, монтирана на велосипеда, и майка му все мърмореше, че не си доспива.

Един ден, когато забогатее и преуспее, ще казва: „Дъжд или пек, всяка сутрин ставах в пет часа да разнасям кифли в хотела на гарата, в денонощния ресторант и в закусвалнята „Синовски“. Ако можеше само да не се казва Рудолф.

4

В кинотеатър „Казино“ Ерол Флин* убиваше масово японци. Томас Джордах седеше в тъмния салон на последния ред и ядеше дъвчащи бонбони от пакетче, взето от автомата във фойето с фалшив жетон вместо

* Известен американски киноактьор. – Б. пр.